

Geestelijke Begeleiding

Tweejarige deeltijdopleiding

Onderdeel van het Permanente Educatie aanbod van de
Protestantse Theologische Universiteit
In samenwerking met het Titus Brandsma Instituut

Dank voor je belangstelling voor de tweejarige Opleiding Geestelijke Begeleiding. In dit document vind je informatie over de visie, opzet, methodieken en toetsing.

Voor actuele informatie over praktische aspecten zoals data, locaties, aanmelding en kosten verwijzen we je naar de website van de Protestantse Theologische Universiteit: [Postacademische opleiding: Geestelijke begeleiding \(pthu.nl\)](http://Postacademische_opleiding_Geestelijke_begeleiding_pthu.nl).

Inhoud

Wat is Geestelijke Begeleiding?	2
Doelstelling en eindcriteria van de opleiding	3
Kennis	4
Vaardigheden	5
Houding.....	6
Opzet van de Opleiding	7
Het eerste jaar	7
Het tweede jaar	8
Kern en methoden	9
Colleges aan het Titus Brandsma Instituut	10
Practicumbijeenkomsten	11
Leren in een groep.....	12
Toetsing	13
Criteria	14
Verslagen ter afronding	15

Wat is Geestelijke Begeleiding?

Geestelijke begeleiding is een open concept dat zich vanuit veel perspectieven laat formuleren en concretiseren. In onze context verstaan we geestelijke begeleiding als een gekwalificeerde wijze van present zijn bij mensen op de weg van hun diepste godsverlangen en godsvraag; in relatie tot zichzelf, tot anderen en tot God. Deze beproefde begeleidingswijze ondersteunt mensen in hun zoeken naar betrouwbare verheldering van hun levenservaring, verdieping van de relatie tussen ik en jij, en betekenisgeving aan hun godservaring. Daarbij komen onderwerpen en perspectieven aan de orde, soms in onderlinge betrokkenheid, zoals de volgende:

- het persoonlijk en gemeenschappelijk zoeken naar wat zin en samenhang in het bestaan geeft,
- het vinden van Gods verborgen omgang,
- het verlangen te leven en te handelen vanuit de liefde van Christus, hierbij puttend uit de Schrift en beproefde tradities en zich bewegend in het krachtveld van de Geest,
- het omgevormd worden binnen de god-menselijke betrekking.

Geestelijke Begeleiding beoogt een onderscheidend luisteren en kijken naar de sporen van God in het leven van de begeleide.

Een theologische vooronderstelling is leidend voor alle navolgende concretisering. Geestelijke Begeleiding vooronderstelt het bewustzijn van het perspectief dat de Geest de eigenlijke begeleider is; wat zich uitdrukt in een grondhouding van ontvankelijkheid en innerlijke vrijheid.

Doelstelling en eindcriteria van de opleiding

Doel van de opleiding is het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes, om een ander te kunnen begeleiden op zijn of haar geestelijke weg. Dit geheel van kennis, vaardigheden en attitudes vatten we samen onder het begrip mystagogische competentie. Concreet zijn er een aantal attitudes die specifiek de geestelijke begeleiding kleuren en als zodanig aandacht krijgen in de opleiding:

- luisteren vanuit stilte en niet-weten
- luisteren als een 'heilig' luisteren: belangeloos, zonder goede bedoelingen, zonder troosten;⁴
- leren niet te doen, niet oordelen, het 'ontleren' van vanzelfsprekende mindsets
- durven toegaan naar de pijn, de angst, de rafeligheid; dit tegenover de behoefte dat het mooi moet zijn, dat 'geestelijk' hetzelfde is als wat mooi is;
- herkennen van omvorming in een groei van ontvankelijkheid, vrijheid, liefde, vertrouwen
- aandacht voor spirituele praxis en contemplatie; geschoolde innerlijkheid, oefening in aandacht;
- geworteld zijn in de eigen spirituele traditie met openheid naar andere tradities

Het gaat in de Opleiding concreet om het verwerven en integreren van het volgende.

Kennis

De *kennis* betreft in grote lijnen een doorleefde kennis van de spirituele en mystieke traditie, inzicht in het proces van de geestelijke weg (in verschillende perspectieven en talen kunnen denken) en het kunnen vertalen van die kennis naar de praktijk van de geestelijke begeleiding. Dit 'in verschillende talen kunnen denken' blijkt zeer openend te zijn. Deelnemers leren de uitdrukking van het omvormingsproces in verschillende 'geloofstalen' te herkennen.

Je krijgt kennis van:

- christelijke tradities van spiritualiteit en mystiek, in openheid naar andere spirituele tradities
- verschillende perspectieven en taalvelden van geestelijk begeleiding
- het proces van de geestelijke weg, waaronder de dynamiek van omvorming
- herkennen van spanningsvelden; zoals tussen eigen autonomie en wachten op God, weten en niet-weten, twijfelen en vertrouwen, lijf en geest

en inzicht in

- de Gedragsregels voor Geestelijke Begeleiding van *Spiritual Directors International (SDI)*³
- het bredere geestelijke landschap en hoe het zich verhoudt tot de maatschappij

Vaardigheden

Bij de *vaardigheden* gaat het om een - met contemplatieve aandacht - leren luisteren, kijken, spreken, onderscheiden en reflecteren in de ontmoeting met de begeleide. Centraal staan hier: het bewust zijn en worden van de relatie met God (het Geheim, de Vraag, het Verlangen, ...), het onderscheidingsvermogen (als betrouwbare gids en vanuit beproefde bron) en de reflectie op de geestelijke weg en praxis van de ander en ook van zichzelf als instrument.

Je leert:

- het levensverhaal open luisteren naar God toe
- begeleidingsvormen en -vaardigheden als in stilte luisteren en luisteren naar het verlangen
- het niet-weten verstaan als gids op de weg
- onderscheiding van dynamiek die leidt naar het wezenlijke
- het kunnen hanteren van de onderscheiding der geesten; een betrouwbare gids kunnen zijn vanuit de Schrift en beproefde tradities
- reflecteren
- de theoretische kennis kunnen vertalen naar praktische richtlijnen (geven en ontvangen van begeleiding, vormen van inoefening, persoonlijk en in een groep).

Houding

Wat betreft de *houding* worden twee kernbegrippen genoemd: ontvankelijkheid en innerlijke vrijheid, die worden ingekleurd met de volgende woorden: ruimte, authenticiteit, transparantie, leerbereidheid, dienstbaarheid, evenwicht en verbondenheid.

Je ontwikkelt een houding van:

- ontvankelijkheid en vertrouwen die zich uit in innerlijke vrijheid en ruimte geven aan jezelf en de ander
- herkennen van jouw persoonlijke competenties en eigenheid als begeleider
- kunnen verwoorden van je eigen motivatie als geestelijk begeleider
- ontwikkelen van een eigen visie op geestelijke begeleiding
- contemplatief leven in menswording, gebed, meditatie, verbondenheid met de natuur
- voor zover van toepassing: verbondenheid met een gemeenschap aan wie je verantwoording schuldig bent; besef van roeping en zending, bedding en stroom.

Opzet van de Opleiding

Het grootste deel van het onderwijs vindt groepsgewijs plaats. De deelnemers volgen viertal thematische collegeblokken aan het Titus Brandsma instituut en nemen daarnaast deel aan een aantal tweedaagse practicumbijeenkomsten die begeleid worden door twee vaste practicumdocenten, beiden protestantse theologen met trainingsvaardigheden en bevoegdheid en ervaring als geestelijk begeleider. Het tweede jaar kent ook een praktijkdeel, waarin de deelnemers begeleidingsactiviteiten ondernemen in de eigen werksituatie en daarop reflecteren.

Elk jaar kent een eigen accent.

Het eerste jaar staat in het perspectief van zelf ontvangen van geestelijke begeleiding. In dat jaar ontvangen de deelnemers 6 individuele sessies geestelijke begeleiding; volgen zij themacolleges aan het Titus Brandsma Instituut (2 blokken van 8 weken); nemen zij 4 maal deel aan een tweedaagse practicumbijeenkomst op locatie en daarnaast aan een klooster-driedaagse; bestuderen zij literatuur; en maken zij huiswerk- en verwerkingsopdrachten.

Thema's van de tweedaagsen in het eerste jaar zijn:

- Verkenning van de persoonlijke en professionele spirituele praxis en beleving
- Wat betekent het geestelijke begeleiding te ontvangen
- Zelfkennis en geestelijke begeleiding
- Mystiek en geestelijke begeleiding
- Van ontvangen naar geven van geestelijke begeleiding

Inbreng studenten eerste jaar bestaat uit: spirituele autobiografie; boekbespreking geestelijke begeleiding; spirituele praxis.

Het tweede jaar staat in het perspectief van geven van geestelijke begeleiding. Met name is er aandacht voor het ontwikkelen van een eigen visie op en aanbod van geestelijke begeleiding.

In dat jaar volgen de deelnemers themacolleges aan het TBI (2 blokken van 8 weken); nemen zij deel aan meerdaagse bijeenkomsten op locatie en brengen zij het geleerde in de praktijk op hun eigen werk- dan wel stageplek. Zij geven tenminste drie trajecten geestelijke begeleiding aan individuen en bieden tenminste 1 groep aan met 3 à 4 bijeenkomsten rondom geestelijke begeleiding. Ze ontvangen zelf 6 gesprekken mentoraat over hun leerproces in het geven van geestelijke begeleiding; bestuderen literatuur en maken zij huiswerk- verwerkingsopdrachten. Ter afrondingschrijven zij 2 procesverslagen over hun persoonlijke en professionele leerweg.

Thema's van de tweedaagsen in het tweede jaar zijn:

- Contact maken met de vraag in geestelijke begeleiding.
- Wat is geestelijke begeleiding voor mij, vanuit mijn theologische en mystagogische mensvisie? Verkenning vanuit een specifieke traditie, bijvoorbeeld benedictijns, ignatiaans, keltisch.
- Lichamelijkheid, intimiteit en verlangen.
- Onderlinge geestelijke begeleiding en mystagogische directiviteit.

Inbreng studenten tweede jaar bestaat uit: preek of casus beschrijving; spirituele praxis.

Terugkerende onderdelen in beide jaren zijn: meditatie; mystieke tekstlezing; onderlinge geestelijke begeleiding; thematisch luistergesprek over een thema; Emmaüswandeling; stille tijd voor zichzelf; aandacht voor mystagogische competenties; aandacht voor eigenheid.

Drie kernwaliteiten

Centraal in de Opleiding staan drie kernkwaliteiten binnen de mystagogische competentie: een contemplatieve grondhouding, vermogen tot onderscheiding en gevoeligheid voor het omvormingsproces⁵.

In de **contemplatieve houding** van de geestelijk begeleider gaat het om een leven met aandacht, een houding van aanvaarding en belangeloze liefde, een 'heilig' luisteren en kijken, een vrije, uitnodigende, niet-oordelende ruimte waarin de ziel tevoorschijn kan komen.⁶ Één en ander vraagt om inoefening en om het onderhouden van de eigen spirituele praxis.

Onderscheiding is een centrale gave en opgave in de geestelijke begeleiding. Paulus benoemt in 1 Korintiërs 12:10 het onderscheiden wat wel en wat niet van de Geest afkomstig is als gave van de Geest. De opleiding biedt in colleges en practica methodisch aandacht aan die functie van onderscheiding. Vanuit diverse bronnen worden concepten en perspectieven aangereikt om te leren onderscheiden op de geestelijke weg: wat toeleidt naar God of wat afleidt van God, wat opbouwt of afbreekt, wat gericht is op zelfbehoud of op overgave, wat beweging is en wat tegenbeweging is, wat gevangenhoudt en wat vrij maakt, wat verwarring sticht of wat één maakt, enz.

Spiritualiteit, het gaan van de geestelijke weg, wordt op het TBI met Kees Waaijman (2000) omschreven als het **omvormingsproces** in het spanningsveld van het godmenselijk betrekkingegebeuren.⁷ Ook hier biedt de opleiding methodische aandacht, met diverse perspectieven en oefeningen, zodat de deelnemers het omvormingsproces leren herkennen en ruimte bieden, op hun eigen weg en in de begeleiding van anderen. Verlangen is hier een kernwoord en de 'lege ruimte' die vraagt om vervulling of juist om open blijven. En de wenteltrap is een centraal beeld, altijd beginner blijven en toch voortgang vinden, met struikelblokken en hulpbronnen onderweg, ronde voor ronde, zoekend naar verdieping, naar groei, naar wording van nieuw leven.

Het ontwikkelen van deze kwaliteiten krijgt methodisch aandacht in de concrete onderwijsactiviteiten en studiemomenten. In het volgende wordt uitgewerkt hoe het doorwerkt in de colleges, practica en in het groepsleren.

Colleges aan het Titus Brandsma Instituut

Het Titus Brandsma Instituut staat voor de academische studie van de spiritualiteit in het licht van de christelijke traditie in verleden en heden, ten dienste van Kerk en samenleving. De verschillende beproefde onderwijselementen aan deze instelling maken de deelnemers gevoelig voor de onderscheiding van het mystagogisch perspectief op de eigen geestelijke weg en in de begeleiding van anderen.

Inhoudelijk bieden de colleges aan het TBI, met de bijbehorende literatuurstudie en reflectie, gefundeerde theorie rondom spiritualiteit en de mystieke traditie. De deelnemers doen hieromtrent ook ervaringskennis op, door de omgang met de mystieke teksten. De docenten zijn hierbij sprekende voorbeelden.

Door middel van het proces van het onderricht, betrokken op de eigen ondervinding, ervaren de deelnemers ook zelf wat ze leren over het omvormingsproces.

Aan de colleges nemen ook andere cursisten deel, dit vanuit een diversiteit van mogelijke achtergronden. Onder hen zijn zowel in tradities ingewijden, als niet aan tradities verbonden. De voortgaande ontmoeting en uitwisseling naar aanleiding van de college-inhouden, verruimt de verstaanshorizon van alle deelnemers. Zij leren verwantschap in religieus verlangen, mystiek ervaren en omvormingsprocessen te onderkennen welke schuil kunnen gaan achter verschillende uitingen.

Practicumbijeenkomsten

Het practicum op locatie nodigt uit tot een verdere verwerking en integratie van het geleerde in de concreetheid van de eigen persoon en begeleidingspraktijk.

De **contemplatieve grondhouding** wordt uitdrukkelijk bewustgemaakt en inge oefend door de setting in de getijdenruimte van de tweedaagsen (in de Abdij van Berne), diverse weerkerende meditatieve oefeningen (Lectio Divina, Emmaüswandeling, e.a.), de werkvorm van het meditatieve luistergesprek en de inbreng van de eigen spirituele praxis. Maar ook bij andere werkvormen en onderdelen wordt voortdurend aan deze grondhouding gerefereerd.

Het **onderscheidingsvermogen** wordt specifiek ontwikkeld met behulp van een aantal vaste programma-onderdelen: bespreking van de spirituele autobiografie (herkennen van sporen van God in de levensloop), onderlinge geestelijke begeleiding (luisteren naar de *'inner teacher'* en herkennen van beweging en tegenbeweging) en de besprekingen van een preek, verbatim of casus (gevoelig worden voor waar het in de diepte om gaat, voor de beweging van de Geest in diverse ontmoetingen en werksituaties), en de verwerking van de te lezen literatuur. Verder is er geregeld een terugblik op de colleges: wat leveren die colleges jou op ten aanzien van je eigen geestelijke weg en je praktijk als geestelijk begeleider?

Door alle werkvormen en oefeningen heen is er aandacht voor de dynamiek van het **omvormingsproces**. Daarbij gaat het steeds zowel om het proces van de begeleider als dat van de begeleide. Anders gezegd: de deelnemers oefenen om zich bewust te zijn van hun eigen proces, ten dienste van hun rol als geestelijk begeleider. Door momenten van stilte en gebed wordt ook uitdrukkelijk ruimte gemaakt voor het besef dat omvorming ook altijd goddelijke gave blijft.

In het practicumgedeelte van de opleiding zijn de cursisten onder elkaar: als vaste, besloten jaargroep (met een maximum van 12 deelnemers per groep). Deze setting bevordert dat deelnemers ook in bredere zin (dan de persoonlijke ervaring) zicht krijgen op de geestelijke weg die in christelijke bronnen en praxis gearticuleerd wordt. Zij groeien in hun vermogen deze bronnen mystagogisch te ontsluiten.

Leren in een groep

Ten slotte is het klimaat in de opleiding als geheel van belang. De sfeer en het groepsproces zijn een leerinhoud op zich. Groepsdynamische processen kunnen worden ingezet om de ontwikkeling te bevorderen. Veiligheid in de groep is bijvoorbeeld nodig om de eigen kwetsbaarheid te kunnen laten zien en ook om te groeien in het stellen van open vragen aan elkaar. We refereren hiervoor aan het werk van de godsdienstpedagoog Lee die benadrukt hoe de gehanteerde pedagogische procedure altijd mede deel uitmaakt van het leerresultaat. "In this new view, pedagogical process is a content in its own right because the way in which something is taught is also that which is taught"(Lee 1990, 266)⁸.

De rol van de docenten (in TBI en practicum) is van belang voor dit klimaat. Zij kunnen de stof zo presenteren, dat het gezamenlijk bezig zijn ermee tot een mystagogische ervaring wordt. Zij kunnen zelf een levend voorbeeld zijn van de integratie van geestelijke begeleiding in hun persoon en beroepsrol. Net zo kunnen ze een levend voorbeeld zijn van mystagogische competentie-in-werking, waaraan de deelnemers iets kunnen proeven van de contemplatieve grondhouding, het onderscheidingsvermogen en geestelijk omvormingsproces.

Toetsing

Gedurende de opleiding als geheel vinden een aantal vormen van uitwisseling en reflectie plaats, die een karakter dragen van ijking en toetsing. Het betreft de volgende momenten:

Intakegesprek voorafgaand aan de opleiding met twee practicumdocenten

In de opdracht ter voorbereiding wordt aandacht gevraagd voor de eigen context van het werk, de beweegredenen (aanleiding, het verlangen) om de opleiding te doen, ervaring met reflectie op de eigen weg als gelovige en mogelijke aanleidingen tot een verhoogde psychische kwetsbaarheid.

Eindopdrachten voor de collegeblokken

Deze worden door de docenten van het TBI beoordeeld met een cijfer, al dan niet voorzien van een korte toelichting.

Reflectieverslag na iedere tweedaagse

In maximaal 500 woorden schrijven de deelnemers over de ontwikkeling in persoonlijke bewustwording, spiritualiteit, vaardigheden en vertrouwen. Deze reflectieverslagen vormen de basis voor regelmatig kort gesprek tijdens de 2-daagsen. Voor het schrijven van het reflectieverslag krijgen de studenten richtvragen aangereikt.

Evaluatie geestelijke begeleiding

Aan het eind van het begeleidingstraject dat plaatsvindt in het eerste jaar, schrijven deelnemer en geestelijk begeleider elk een A-4tje met een evaluatie van de gesprekken.

Evaluatie mentoraat

Aan het eind van het mentoraatstraject dat plaatsvindt in het tweede jaar, schrijven deelnemer en de mentor elk een A-4tje met een evaluatie van het mentoraatstraject. De eindcriteria van de opleiding en een zelf-inschattingsformulier (zoals gebruikt in de gangbare supervisiepraktijk) worden hierbij als richtlijn gebruikt.

Criteria die de practicumdocenten bij de bespreking van de tussenbalans hanteren zijn onder meer:

- Is de deelnemer in beweging (reflectie op de eigen geestelijke weg)? (1e en 2e jaar)
- Ontwikkelt de deelnemer gevoeligheid voor het perspectief van geestelijke begeleiding? (1e jaar)
- Is de deelnemer in staat tot reflectie op de eigen geestelijke weg en de eigen praktijk van geestelijke begeleiding? (2e jaar)
- Is de deelnemer in staat om voldoende vanuit het perspectief van geestelijke begeleiding te werken en mensen te begeleiden? (2e jaar)

Vragen voor de reflectieverslagen in het eerste jaar zijn:

- Waar ervaar je bij jezelf openheid om te ontvangen? Wat heb je mogen ontvangen?
- Waar ervaar je bij jezelf weerstand? En wat zou daaronder kunnen liggen.
- Hoe veilig voel jij je?

Voor de reflectieverslagen in het tweede jaar luiden deze:

- *Kennis*: wat heeft deze tweedaagse mij als kennis bijgebracht, en wat sprak me aan?
- *Persoonlijke bewustwording*: waar sta ik momenteel in mijn persoonlijke ontwikkeling en wat heb ik nodig voor mijn verdere proces?
- *Spirituele groei*: hoe laat zich de eigenheid van mijn spiritualiteit op dit moment omschrijven, en wat zijn mijn verlangens met betrekking tot het gaan van mijn geestelijke weg en Gods werking in mijn leven.
- *Onderling vertrouwen*: wat ervaar ik als belemmerende en ruimte scheppende factoren in het beleven van de groep als 'circle of trust'?
- *Geestelijk begeleiderschap*: waar sta ik momenteel in mijn ontwikkeling tot geestelijk begeleider en wat heb ik nodig voor mijn verdere proces?

Verslagen ter afronding

Als afronding van de opleiding Geestelijke Begeleiding wordt de deelnemers gevraagd om twee verslagen te schrijven: een *procesverslag* en een *reflectie op de praktijk* (voorheen scriptie). De begeleidende practicumdocenten schrijven hierop een reactie/beoordeling aan de deelnemer.

In het **procesverslag** (3-5 pagina's) staat de student afrondend stil bij de volgende thema's:

- *Geestelijk begeleiderschap*: waar sta ik momenteel in mijn ontwikkeling tot geestelijk begeleider en wat heb ik nodig voor mijn verdere proces.
- *Persoonlijke bewustwording*: waar sta ik momenteel in mijn persoonlijke ontwikkeling en wat heb ik nodig voor mijn verdere proces?
- *Spirituele groei*: hoe laat zich de eigenheid van mijn spiritualiteit op dit moment omschrijven, en wat zijn mijn verlangens met betrekking tot het gaan van mijn geestelijke weg en Gods werking in mijn leven.

In de **reflectie op de praktijk** (max. 10 pagina's) schrijft de student over de kennis en inzichten, vaardigheden en houding die zijn ontwikkeld tijdens de opleiding. In het verslag worden ook concrete ervaringen uit je praktijk als geestelijk begeleider verwerkt. Dit verslag wordt vormgegeven rond een inhoudelijk thema dat in de ontwikkeling en/of praktijk van geestelijke begeleiding aandacht vraagt.

Criteria waardoor de practicumdocenten zich in hun geschreven reactie laten leiden (welke ook in de opdracht benoemd worden, zij het in andere woorden), zijn:

- toont de deelnemer voldoende inzicht in het eigen perspectief van geestelijke begeleiding?
- blijkt de verbinding tussen die inzichten en de eigen geestelijke weg?
- blijkt de verbinding tussen die inzichten en de eigen praktijk van geestelijke begeleiding?

Er is een beoordeling als voldoende dan wel onvoldoende. Een enkele keer wordt een eindverslag (in eerste instantie) onvoldoende beoordeeld (eventueel in samenhang met de evaluatie van mentoraat en tweedaagsen).